

KONSTRUKCE ČEŠTUVÍ V ČESKÝCH TIŠTĚNÝCH MÉDIÍCH: MLADÁ FRONTA (MLADÁ FRONTA DNES) A RUDÉ PRÁVO V LETECH 1989 A 1992

Lenka Šenkýřová

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021620841 Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

This article deals with the constructing of Czech national identity in the content of Czech print media. It is an abstract of a bachelor thesis entitled “Construction of Czech national identity in Czech print media: a qualitative analysis of Mladá fronta/Mladá fronta DNES and Rudé právo daily newspapers in the years 1989 and 1992”. The periods under examination are the same for 1989 and 1992 – from 17th November until 31st December. The text concentrates on what identity, which traditions and attributes and what character are given to the Czech nation by selected newspapers. In this way it notices differences between both newspapers and points out distinctions which happened between 1989 and 1992. The article also contains brief characteristics of the selected media. In the text it is stressed out that media construction of Czech national identity derives from the social construction of reality and therefore is influenced by social context. The social context in 1989 was in the first place the velvet revolution and subsequent release of Czechoslovakia from the dominance of the U.S.S.R. In 1992 the social context was mainly the oncoming dissolution of Czechoslovakia and its influence on relations between the Czechs and Slovaks.

Keywords: Czech national identity, Mladá fronta DNES, Rudé právo, 1989, 1992

Média nabízejí sociálně podmíněné konstrukce, mezi které patří i obraz národní či skupinové identity. Tyto sociálně podmíněné konstrukce se proměňují v čase, a tak jsou při vhodně zvolené metodologii potenciálním zdrojem poznání dobového pojetí identity. Příspěvek vycházející z bakalářské práce s názvem „Konstrukce češství v českých tištěných médiích: kvalitativní analýza deníků Mladá fronta/Mladá fronta DNES a Rudé právo v letech 1989 a 1992“, obhájené na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, si klade za cíl vyložit proměny hlavních znaků „češství“ jako národní identity, jak je prezentovala vybraná média v letech 1989 a 1992. Pozornost analýzy se zaměřuje na období od 17. listopadu do 31. prosince v obou letech, která byla zvolena pro jejich očividnou „nasyćenost“ důležitými událostmi a zvraty českých polistopadových dějin, jež dodnes svojí významností ovlivňují osudy a tvář českého národa. Běh těchto „československých“ událostí, ke kterým v první řadě docházelo v důsledku pádu komunistického režimu, a následně také kvůli nevyhnutelnému rozhodování o konečné podobě státoprávního uspořádání národů Čechů a Slováků, byl formován především – kromě jiných činitelů – specifickou podobou národní identity, národních tradic, národního charakteru a s ním spojených typických národních vlastností, jež se nejvýrazněji projevují, působí a také jsou s výrazným vlivem historických reminiscencí nejvíce připomínány, neboli „sociálně konstruovány“ (ať už mediálním či jiným způsobem), právě v dobách pro národ významných a určujících.

Výkladu a proměnám české národní identity v procesu celospolečenské transformace na začátku 90. let 20. století se ve svém díle „Malý český člověk a velký český národ“ podrobně věnuje např. Ladislav Holý (2001). Ten, z pohle-

du sociálně-antropologického, k mediálnímu reprezentování národních témat podotýká: „Vedle školy jsou dnes televize, tisk a ostatní masmédiá hlavním prostředkem předávání sdílených kulturních významů. Televizní a rozhlasové programy a novinové články sice produkují intelektuálové, ale jejich tvorba je podepřena společným kulturním jmenovatelem. Televize a noviny samozřejmě nejsou jediným místem, kde vznikají texty, ve kterých se určitá témata diskutují a zároveň se koncipují a reprodukuji kolektivně sdílené předpoklady a poznatky konstituující českou kulturu. Aby však oslovily co nejširší spektrum osob, uchylují se k nejnižším běžným komunikačním prostředkům, a takto výstižně odrážejí spletitou dynamiku orálně vytvářených diskurzů“ (Holý, 2001, s. 19).

Ladislav Holý ve své knize říká, že česká sounáležitost se stává předmětem explicitního diskurzu právě „v situacích, které jsou vnímány jako národní krize, nebo tehdy, kdy jsou zájmy, považované za české, ohroženy těmi *druhými*“ (Holý, 2001, s. 15). Jaroslav Krejčí pak poznamenává, že to, jaký národní charakter skutečně je, se v celé své šíři odhalí až v dobách krizových a pro národ nestabilních, kdy se odhaluje pevnost národního charakteru a s ní i nejnvtitnější jádro národa (Krejčí, 1993, s. 13). První tři porevoluční roky, kdy česká média po dlouhé době ve svých obsazích mohla začít svobodně reflektovat právě trvajících „náladu“ ve společnosti a s ní související smýšlení o vlastní národní identitě, lze k takovým dobám počítat. Masmédiím se pak všeobecně v takových případech přisuzuje výrazná úloha při formování či posilování identity daného společenství. Opakovaně totiž přenášejí k příjemcům zakotvené hodnoty, ideje a představy, přičemž tato sdělení nikdy nejsou zcela hodnotově neutrální, neustále (latentně) ukazují, co je normální a co

není, co je podstatné a kdo je důležitý, co lze zařadit pod „dobro“ a co pod „zlo“ – témata, problémy či společenské otázky jsou tak jejich prostřednictvím prezentovány z určité perspektivy pohledu, která odpovídá panující dominantní ideologii společnosti (Trampota, 2006, s. 163). V souvislosti s tím lze na tomto místě také zmínit francouzského filozofa Louise Althussera (1971), který v otázce označení nástrojů na uplatňování moci rozlišuje represivní státní aparáty a ideologické (kulturní) státní aparáty – mezi druhé jmenované, které podle něj fungují tak, „aby reprodukovaly a posilovaly převládající soubory idejí (ideologie) potvrzující správnost daného uspořádání společnosti,“ zařazuje také média (dle Burton-Jiráka, 2001, s. 119).

Češství jako sociální konstrukce reality

Pojem „mediální konstrukce“ je odvozen z teorie sociální konstrukce reality, již se např. ve své knize „Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění“ věnovali Peter L. Berger a Thomas Luckmann (1999). Sociologický konstruktivismus zdůrazňuje, že sociální svět není individuální, tedy sociálnímu aktéru jako aktivnímu účastníkovi společenského života, prostě objektivně dán jako fakt nebo jako věc, ale je „neustále znovu, kontinuálně konstruován v procesu sociální interakce a sociální komunikace“ (Petrušek et al., 1996, s. 524). Mimořádně významná úloha se v procesu konstrukce sociálního světa připisuje jazyku, „který svět nejen zobrazuje a vyjadřuje, ale také spoluvytváří, je nejen nástrojem sociální komunikace, ale i konstituce sociálního života. Významy nelze na sociálních objektech pouze odkrývat, jako by v nich byly předem přítomny, protože významy jsou na objekty teprve kladeny sociálními aktéry. Jak se mění významy, které jsou objektům přisuzovány interpretačními a komunikačními aktivitami, tak se mění i povaha sociální skutečnosti“ (Petrušek et al., 1996, s. 524). Sociální podmíněnost poznání je dalším jevem souvisejícím s významem sociální reality. Jeho podstata tkví v tom, že výklad světa je svázán se „sociální pozicí toho, kdo svět vykládá, a s jeho praktickými zájmy. Sledované zájmy ovlivňují úhel pohledu a podmiňují interpretaci existujících poměrů“ (Petrušek et al., 1996, s. 911).

Právě média jsou významným zdrojem výkladů sociální reality a představ o ní. Jsou místem, kde „jsou konstruovány, ukládány a nejviditelněji vyjadřovány změny v kultuře a hodnotách společností a skupin“ (McQuail, 2007, s. 21). V takovém případě jsou také prostorem pro vyjadřování autostereotypů a heterostereotypů, tedy představ národa o sobě samém a o národech ostatních (Rak, 1994, s. 13), jež lze zase nahlížet jako specifické sociální konstrukty. Jak již bylo zmíněno, důležitá, ne-li rozhodná role je pak v procesu mediálního konstruování reality přisuzována jazyku. Např. Roger Fowler o něm ve spojitosti s mediální reprezentací reality říká, že „není neutrálním, ale vysoce konstruktivním zprostředkovatelem“¹ (Fowler, 1998, s. 1, 2). Fowlerem je proto zdůrazňován příspěvek detailní lingvistické struktury

(skladby, slovníku apod.) k „modelování“ reprezentace světa a přenosu idejí ve zprávách (Fowler, 1998, s. 10). Ideologická moc zpravodajství pak tkví ve schopnosti masmédií předávat ve stejný čas milionům jednotlivců stejnou věc, a to jako součást rutiny – tato artikulace „naplňuje kontinuálně a prostřednictvím každodenního posilování základní funkci reprodukce přesvědčení a názorů komunity. Zprostředkovává tak konsenzuální pohled na společnost“ (Fowler, 1991, dle Trampota, 2006, s. 163–164).

Sledovaná média

Tituly zvolené pro interpretačně-analytický rozbor v původní práci, tedy Rudé právo (od roku 1995 Právo) a Mladá fronta (od září roku 1990 MF DNES), zastávají v dějinách českých deníků dominantní postavení. Jejich vydávání pokračovalo i po revoluci a trvá dodnes.

Rudé právo bylo v letech 1948 až 1989 titulem, který se „díky své přímé vazbě na mocenské centrum společnosti stal na dlouhou dobu hlavním a nejdůležitějším sdělovacím prostředkem v Československu. Informoval podle pokynů a potřeb ÚV KSČ a podílel se i na likvidaci nepohodlných skupin uvnitř státu“ (Symůnková, 1992, s. 88). Po roce 1989 se Rudé právo stalo „levicovým deníkem“ a „nezávislými novinami“. Od té doby zůstává pod českým vedením Zdeňka Porybného (Benda, 2007). Dnes jsou tyto společensko-politické noviny, jež lze charakterizovat jako „levostředový deník s názory blízkými sociálním demokratům, který neodmítá publikovat bulvární agendu“ (Benda, 2007, s. 133), ve čtenosti i prodaném nákladu na třetím místě mezi celostátními deníky, mezi celostátními „nebulvárními“ deníky pak na místě druhém.²

Mladá fronta začala vycházet hned po skončení druhé světové války a později se stala ústředním tiskovým orgánem ÚV SSM (Křivánková-Vatrál, 1989). Přestože od té doby byla pevně podřízena ÚV SSM, informovala Mladá fronta jako jeden z prvních deníků od 20. listopadu 1989 poměrně nezkresleně o tom, co se dělo. Od roku 1994 drží majoritní podíl ve společnosti vydávající MF DNES německé vydavatelství Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft (Benda, 2007, s. 112). Titul MF DNES, který se při své středoprávé orientaci snaží profilovat jako „nejlépe informovaný český tisk, jenž ovšem často publikuje když ne přímo bulvární témata, tak minimálně infotainment“ (Benda, 2007, s. 133), je v současnosti mezi celostátními deníky na druhém místě ve čtenosti i prodaném nákladu, mezi celostátními „nebulvárními“ deníky je na místě prvním.³ Jak Mladá fronta, tak Rudé právo prošly po pádu komunismu obdobím tzv. „spontánní privatizace“.⁴

Češství v Rudém právu a Mladé frontě v roce 1989

Ve zkoumaném období roku 1989 jsou vydání Rudého práva v područí komunistické strany a její perspektivy pohledu. Tomu odpovídá i prezentování identity českého národa, které je zde pojato latentním způsobem, kdy je spíše

¹ Překlad z originálu: „Language is not neutral, but a highly constructive mediator.“

² Čtenost 450 000, prodaný náklad 138 476. Stav za rok 2009. Zdroj: *MEDIA PROJEKT 2009*, <http://www.median.cz/docs/MP_2009_zprava.pdf> [cit. 2010-03-15].

³ Čtenost 973 000, prodaný náklad 256 118. Stav za rok 2009. Zdroj: *MEDIA PROJEKT 2009*, <http://www.median.cz/docs/MP_2009_zprava.pdf> [cit. 2010-03-16].

⁴ Více k tomuto pojmu viz např. Josef Benda (2007).

zdůrazňována propojenost jednotlivých socialistických republik východního bloku a na jednotlivé národní odlišnosti není brán zřetel (jakoby ve jménu „slovanské vzájemnosti“ s dominantním postavením SSSR). Češi jsou zde vyobrazeni jako národ se sklonem k socialismu, který je součástí jejich národního charakteru, texty navozují pocit, že žijí poklidným způsobem života a nepřejí si na tom nic měnit, nepřejí si narušování ze strany jednotlivců, kteří „kazí zdravý kolektiv“. Takto pojatou prezentaci mohou např. doložit následující úryvky článků: „*Co je pro náš kolektiv plavců v těchto dnech charakteristické? (...) Dobrá vůle dát společnosti to, co od nás očekává a požaduje. (...) Vypěstovaný smysl pro povinnost, kázeň a obětavost z nich tvoří spolehlivý pracovní tým. (...) Lidé si příslušnosti ke kolektivu váží. (...) Nemohu souhlasit s těmi, kteří chtějí zpochybňovat socialismus jako takový. Podle mých zkušeností jsou to zpravidla lidé, v jejichž jednání převažují emoce nad rozumem. Různí ti křiklouni, kteří by nejraději jen kritizovali a jiným ponechali práci a odpovědnost.*“⁵ „*Avšak hlas rozumu nebyl vyslyšen a agresivní jádro demonstrantů vyvolalo střet se silami pořádku. (...) To vše se organizátorům této provokace zdálo na vyvolání vypjatých emocí málo. (...) A některé západní sdělovací prostředky (...) se k těmto snahám o zvrát našeho společenského zřízení připojují vyvoláváním vášní a emocí (...). Počítáme přitom se všemi poctivými občany naší země. (...) V této chvíli je třeba zachovat rozvahu, zdravý úsudek a rozhodně odsoudit provokace, jejichž cílem není zdokonalení socialismu a zlepšení života lidí, ale společenský chaos.*“⁶ Kolektiv je v Rudém právu tedy vykreslován jako rozumně uvažující, nenechající se vyprovokovat k negativně vnímanému emočnímu jednání, které je naopak připisováno demonstrantům – hlavně mladým lidem a inteligenci, jejichž národní cítění zde není zmiňováno – jejich chování je považováno za protistátní, antisocialistické (v rozporu s tradicemi) a jen rozruch vyhledávající a právě vlastnictví je spojováno s těmi, kdo jsou proti demonstracím. Takové uvažování se proměňuje až v druhé půli zkoumaného období, kdy se konstrukce češství obrací i k otázkám typicky národním a kdy se výrazně negativní obraz demonstrantů a stávkujících mění na obraz pozitivní a jejich jednání je považováno za oprávněné. I tak je ale nadále zdůrazňován národní význam socialismu, který by i nadále měl být podstatou české společnosti, jejíž většina si nepřeje příliš radikální změny. Jen by se měl „přestavit“, protože k jeho selhání přispěly především chyby jednotlivců, jako celek však neselhal.

Mladá fronta naopak téměř od prvního dne vyobrazuje demonstranty z pohledu silného nacionálního cítění – jako lidi rozumně a pokojně jednající, jako ty, kteří v zastoupení všech Čechů nenásilně bojují za svobodu národa (v souladu s tradicemi), v kontrastu k těm, co proti nim násilně zakročují a demonstrace nepodporují, a národ tak zrazují. Češi jsou zde prezentováni jako lidé, kteří se svými tradicemi a vlastnostmi odlišují od zbytku východního bloku, v podstatě k němu v srdcích nikdy nepatřili, vnímali ho jako formu cizí nadvlády nad národními zájmy a socialistické pojetí národa si nikdy zcela upřímně neosvojili: „*Byla taková*

doba. Doba klapek na očích, přetvářky a hry na to, že všechno je v nejlepším pořádku. Budeme pracovat, ale když se nepředřeme, nic moc se nestane, z práce nás za to nikdo nevyhodí, peníze máme jisté a s plánem se to nakonec vždycky nějak udělá. A za to do ničeho nebudeme mluvit, moc si všimnat. (...) Něco za něco, obyčejný obchod. Zdánlivě výhodný kšeft, který nám byl vnucen, neboť, kdo se protivil, zažíval ústrky, sankce, nakonec i bití. (...) Obchod, který, pevně věřím, končí. (...) jednou provždy (...) Myslím, že budeme opět vytvářet hodnoty, před nimiž zase smekne svět, pocítíme hrdost nad tím, co jsme dokázali a jací jsme.“⁷ Doba komunistického režimu je podávána jako anomální a diskontinuální, a proto je také používána formulace o „návratu k demokratickým poměrům předválečné republiky“. V textech je oproti Rudému právu zdůrazňován význam našeho místa v Evropě a také státních a národních symbolů, významných českých osobností a českých tradic, které mají Češi v sobě hluboce „zakořeněny“ a s jejichž přispěním také došlo ke konečné porážce nenáviděného režimu. Jednota a sepětí všech Čechů v prosazování národních zájmů je vyzdvihována například v textech o Václavu Havlovi, který je zde, na rozdíl od Rudého práva, prezentován jako ten, kdo by byl nejlepším prezidentem, protože je volbou většiny Čechů a Slováků, a jehož konečné zvolení je tak posledním krokem národního osvobození z područí cizorodého státního systému.

Češství v Rudém právu a Mladé frontě DNES v roce 1992

V konstrukcích událostí ze zkoumaného období roku 1992, týkajících se blížícího se rozpadu Československé federace, je v případě Rudého práva více zřetelný silně kritický tón vyjádřený výrazy nesoucími negativní konotace. Rudé právo ve svých textech naznačuje, že rozbití dosavadního státu je „osudovou“ chybou vládních představitelů, kteří zradili důvěru Čechů a Slováků. Ti jsou zde vyobrazeni jako národy, jež poji vzájemné přátelství (bratrství), podobnost a velmi silné pouto, a proto by z jejich vlastní vůle nikdy k rozdělení nedošlo. Na takových soudech postavená konstrukce je pak explicitní či implicitní součástí téměř každého textu, který obsahuje zmínku o češství. Rudé právo také prezentuje ekonomický princip volného trhu, který se po revoluci začal v Československu uplatňovat, jako ne příliš vydařený, s kritikou zahraničního „vměšování“, což lze považovat za součást konstrukce češství založeného na národním principu, který vychází z myšlenek egalitarismu a kolektivismu, jež jsou pro český národ tradičními atributy.

MF DNES, i když také rozpad nepovažuje zrovna za „úspěch“ v dějinách obou národů, oproti tomu vidí budoucí češství založené na principech občanských, individualistických, bez zbytečného „vměšování“ ze strany státu. Jako jeden z důležitých cílů se k takové konstrukci váže i postupné začleňování budoucí České republiky do evropských struktur. Oproti Rudému právu je v textech MF DNES naznačen odklon od „uctívání“ prvorepublikového Československa, což odpovídá další konstrukci národní identity v tomto titulu, kdy se budoucí český stát nepokládá za zcela nově vznikající, ale za pokračovatele již několik staletí trva-

⁵ ŠINDELÁŘ, Miloš. Příklad je nejlepší agitací. *Rudé právo*. 17. 11. 1989, ročník 70, č. 271, s. 4.

⁶ Rozhodně proti provokacím. *Rudé právo*. 20. 11. 1989, ročník 70, č. 273, s. 1.

⁷ JELÍNEK, Jan. Vidět, nevidět? *Mladá fronta*. 25. 11. 1989, ročník XLV, č. 278, s. 1.

jícího Českého království, které se v rámci předmnichovského Československa „rozpuštělo“ ve státu uměle vzniklém, a až nyní dostává v podobě samostatné České republiky možnost navázat na svou slavnou minulost. Mírný rozpor mezi konstrukcí Rudého práva a MF DNES lze vysledovat i v prezentacích osobnosti Václava Havla, symbolu národa, který podle obou titulů sice sehrál v polistopadovém období nejdůležitější roli, ale v případě doby nedávne v několika záležitostech státu a národa spíše selhal – z pohledu MF DNES však není vyobrazen v tak kritickém světle, jako z pohledu Rudého práva. V textech MF DNES jsou také Slováci prezentováni jako národ nám se v mnohém odlišující a vzdalující s větší intenzitou, než je tomu u Rudého práva.

Závěr: srovnání let 1989 a 1992

Změna, která nastala po třech letech v konstruování češství na stránkách obou titulů, je v některých aspektech výrazná. Jak u Rudého práva, tak u Mladé fronty (MF DNES) je způsobena především celkově proměněnou společenskou situací, ke které za tuto dobu došlo a která i určila směr nahlížení na češství. Hodnotící soudy o českém národním charakteru jsou v roce 1989 v textech obsaženy mnohem více explicitně, než je tomu v případě roku 1992, kdy se objevují pouze v publicistických textech a ve zpravodajství jen implicitně. V roce 1989 se i ve zpravodajství nalézají explicitně vyjádřené myšlenky o podobě naší identity a povahy, které jsou zde prezentovány jako důvod, proč dochází k určitým událostem. Je to, kromě zcela jinak nastavených novinářských hodnot o neutralitě a objektivitě, součástí jakéhosi veřejného apelování na národ v rozjitřené době, aby byl věren svých tradic, myšlenek svých slavných předků a zachoval se správně – u každého titulu z jiného ideologického úhlu pohledu a s jiným cílem.

Rudé právo v roce 1989 konstruuje obraz češství celkově s pozitivním vyzněním, které se vztahuje k vykreslení našeho národa jako národa oddaného věci socialismu a s tím spojeného kolektivismu, kdy by vše mělo být uskutečňováno v zájmu lidu, jenž je nositelem národních tradic. Těmi a svými postoji, vlastnostmi a charakterem se s hrdoostí řadíme k ostatním zemím východního bloku. Pokud je tedy zmiňována jedinečnost českého národa, je to spíše jedinečnost v oddanosti Sovětskému svazu a slovanskému orientování. Revoluční události v Československu zprvu Rudé právo prezentuje s odsouzením a silným kritickým tónem, protože tuto podstatu české identity narušují, a používá k tomu různé atributy češství, kdy např. hovoří a vlastenectví těch, kdo jsou proti demonstracím. Taková konstrukce se ale postupně proměňuje a společenské změny, jelikož se ukazuje, že budou trvalé, jsou hodnoceny pozitivně, což je prezentováno především jako zásluha hlubokého zakořenění národních tradic v českém lidu – demokratických hodnot, kulturnosti, vzdělání, nenásilnosti, humanismu, solidarity s ostatními, odvahy mladých lidí, morálnosti, přičemž negativní vlastnosti jsou připisovány pouze jednotlivcům a ne celému národu. Takové pojetí českých tradic odpovídá i jejich konstrukci v Mladé frontě. Ta však takovou prezentaci zastává téměř od prvního dne, přisuzuje ji místo lidu „Čechům“, příslušníkům národa, a to především aktivním demonstrantům a disidentům, kteří jsou pravými vlastenci, a češství v těchto dnech vykresluje jako probuzené z dlouhého a hlubokého

spánku, jako opět se naplno projevující, avšak v pokojné a mírové formě, se všemi svými kladnými povahovými vlastnostmi, kterými jsme svou jedinečnost prokázali i v minulosti, se svojí výjimečností v rámci Evropy. Formulace o našem „návratu“ do (západní) Evropy, která pak má „pokračování“ i v konstrukci „češství jako evropanství“ v MF DNES z roku 1992, a označení Václava Havla za symbol svobody pro národ, symbol spasitelství, se pak vyskytují pouze v textech Mladé fronty. Jedná-li se o osvobození národa a o jeho vytržení z letargie, je logické, že právě prezentovat ho v co nejlepším světle je nejdůležitější součástí takových konstrukcí.

Jak Rudé právo, tak Mladá fronta si také v tomto období při svých vyobrazeních stránek češství „vypomáhají“ různými historickými odkazy na slavné osobnosti dějin a jejich slavné činy (T. G. Masaryk, Jan Hus, sv. Václav, K. H. Borovský aj.), což se týká také roku 1992. Hlavním rysem konstrukcí v tomto roce je vymezení české národní identity vůči identitě slovenské, ale také vůči světu – vymezení toho, jaké místo zaujímá češství především v evropském měřítku a jaké bude zaujímat po rozpadu federace. Srovnávání českého charakteru s charakterem slovenským je zde explicitně či implicitně vyobrazeno za účelem prezentace toho, proč vůbec k rozdělení dochází – v tomto případě je tato tendence silnější u MF DNES. Celá tematika češství je zde tak nazírána z pohledu našeho budoucího osamostatnění, našeho oddělení od Slovenska, což v roce 1989 nebylo myslitelné a ani náznakem zmíněno. V MF DNES je implicitně vyjádřeno, že i když je rozdělení smutným vyústěním česko-slovenských vztahů, jde v podstatě o nevyhnutelný vývoj a pro nás celkem přirozený, protože se navracíme k našim kořenům, k tomu, co tu již bylo před vznikem „umělého“ Československa. Oproti roku 1989 také MF DNES více inklinuje k tomu, označovat státní princip našeho státu za princip občanský (v době sametové revoluce byl nejdůležitějším subjektem národ). Rudé právo zdůrazňuje kolektivistický duch českého národa, s čímž souzní i jeho prezentace rozdělení federace jako nenapravitelné chyby, jež se stala zradou na všech „Čechoslovácích“. Díky ústavnímu zakotvení rozpadu státu, jeho pokojnosti a kultivovanému duchu, jež jsou označeny za národní atributy, je však tento kritický tón postupně zmírňován a vystřídán je spíše tónem nostalgickým a litujícím. Zajímavý je kontrast mezi zobrazením osobnosti Václava Havla v Mladé frontě a MF DNES – v roce 1989 byl prezentován jako mesianistická osoba zachraňující národ z osidel zla komunistické strany a zároveň představitel všech dobrých českých tradic, v roce 1992 je sice považován za jediného možného kandidáta na prezidentský úřad, ale spíše kvůli jeho nepopíratelnému „kouzlu“ osobnosti a morálním hodnotám než z důvodu nějakého jeho významného působení na podstatné zlepšení situace v národě.

Oproti roku 1989, kdy se negativní charakterové vlastnosti přičítají spíše jedincům, se v Rudém právu i MF DNES z roku 1992 více objevují kritická hodnocení některých povahových vlastností celého národa – jsme vyobrazeni jako netolerantní, vypočítaví, nesnášenliví, nevyrovnaní s minulostí, „obdařeni“ neschopností naslouchat druhé straně, neschopností vést upřímný dialog, nedostatkem „západoevrop-

ských“ morálních hodnot, typickou českou „malostí“, která se projevuje uzavřeností vůči světu, malicherným handrkováním o zbytečnostech a zbrklým, nepromyšleným jednáním. Češství prisuzované kladné vlastnosti jsou v obou obdobích i v obou denících téměř shodné – jsou to pracovitost, zručnost, poctivost, obdaření „zdravým selským rozumem“, sklon k demokratickým hodnotám (odkaz meziválečné republiky), vysoká kulturnost (daná slavnou a bohatou historií), vzdělanost (dokázaná činy mnoha výjimečných předků), odvaha, mírumilovnost a především světová „specifičnost“ – jakási blíže neidentifikovaná výjimečnost našeho národa, jež pravděpodobně pramení ze strategické polohy jím obývané země uprostřed evropského kontinentu – v srdci Evropy. Tyto hodnoty jsou v roce 1989 připisovány i Slovákům, kdy mezi národy téměř neexistují rozdíly, v roce 1992 se naopak stávají předmětem vyjádření naší odlišnosti od nich, a to více v textech MF DNES. Slováci jsou prezentováni jako na základě emocí jednající, vznětliví, hašteřiví, nevděční, méně demokratičtí, nekulturní (méně historie oproti nám), separatističtí, nevzdělaní (nebo alespoň ne v takové míře jako Češi), méně individualističtí, tíhnoucí k Východu, příliš nacionalističtí a do krajností zacházející.

Lze říci, že směr, kterým se ubíralo konstruování češství ve zkoumaných mediálních obsazích, byl vždy řízen a ovlivňován daným dobovým kontextem, ale atributy mu připisované se podstatně nezměnily, jen v roce 1992 v konstrukci přibýlo více negativních vlastností pokládaných za charakteristické pro češství. To lze spojovat právě s událostmi, které v daných obdobích formovaly českou společnost – v roce 1992 byl rozpad Československa prezentován jako náš neúspěch, pojí se s tím tedy více negativních asociací vztažených k naší povaze; v roce 1989 byly sametová revoluce a pád

komunistického systému považovány za náš úspěch, pojí se s tím tedy více pozitivních asociací vztažených k naší povaze.

Použitá literatura

- BENDA, Josef (2007). *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum.
- BERGER, Peter L. – LUCKMANN, Thomas (1999). *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- BURTON, Graeme – JIRÁK, Jan (2001). *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister&Principal.
- FOWLER, Roger (1998). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London: Routledge.
- HOLÝ, Ladislav (2001). *Malý český člověk a velký český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: SLON.
- KREJČÍ, Jaroslav (1993). *O češství a evropanství. I. díl. O českém národním charakteru*. Ostrava: Amosium servis.
- KŘIVÁNKOVÁ, Alena – VATRÁL, Jozef (1989). *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl. Český a slovenský tisk v letech 1944–1987*. Praha: Novinář.
- McQUAIL, Denis (2007). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- PETRUSEK, Miloslav et al. (1996). *Velký sociologický slovník. I, II*. Praha: Karolinum.
- RAK, Jiří (1994). *Bývali Čechové: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H.
- SYMŮNKOVÁ, Hermenegilda (1992). Rudé právo a opozice. In: *Manipulátoři*. Praha: FSV UK, s. 87-122.
- TRAMPOTA, Tomáš (2006). *Zpravodajství*. Praha: Portál.